

DIALEKTICKÁ METÓDA — ZÁKLAD PRÁCE DAVISTOV

(K 50. výročiu vzniku DAVu)

VLASTA PLEVZOVÁ, Katedra filozofie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

PLEVZOVÁ V.: Dialectical Method — the Basis of the Davists' Activity (to the 50th anniversary of the origin of DAV), *Filozofia* 29 (1974), No 6, p. 576—587.

The members of the Slovak communist intelligentsia, who, towards the close of the year 1924, entered the Czechoslovak inter-war history as the davists, belonged to the first propagators of Marxist-Leninist philosophical thinking, to the founders and pioneers of Marxist-Leninist philosophy in Slovakia. Namely due to E. Urš and L. Szántó and, in the first stage of his activity, also to A. Sirácky they took pains in elaborating and applying the materialist-dialectical method in the conditions of their work and in its popularization not only in Slovakia, but also in the Czech regions. Even in this sphere — like by their personal involvement in the revolutionary movement and in the Communist Party of Czechoslovakia — they contributed to the development of the Marxist-Leninist theoretical thinking and to the constituting of Marxist oriented social-scientific branches.

Keď na konci roka 1924 vydali príslušníci malej skupiny mladej komunistickej a ľavicovo orientovanej slovenskej inteligencie svoj vlastný časopis — DAV, mali už v podstate jasný program: v rámci revolučného robotníckeho hnutia rozvíjať a propagovať marxisticko-leninskú ideológiu a získavať pre ňu dovtedy politicky nevyhranené alebo indiferentné vrstvy slovenskej inteligencie a najmä mladú študujúcu generáciu. Tento program formuloval V. Clementis ako predstaviteľ skupiny Voľné združenie študentov-socialistov zo Slovenska, ktorá sa stala jadrom davistov. Napísal: „I nás (hovorím za socialistickú skupinu) zaujímajú otázky národohospodárske a štátovedecké... Aj my vidíme krízu v hospodárskom živote a trpko sa nás dotýka jeho úpadok na Slovensku a z toho vyplývajúca nezamestnanosť. Ani nám nenapadá babať sa len s vlastnou sociálnou otázkou, lebo vieme, že jej správne a konečné riešenie môže nastať len s usporiadaním celkového zloženia ľudskej spoločnosti. Ale podávať konkrétne návrhy v tomto smere vyžaduje vyššie a odbornejšie štúdium... Doterajšie vedomosti nám však stačia na utvorenie si obrazu o dnešnej situácii a môžeme pozorovať krízu, pod ktorou stená svet... My sme sa postavili na stranu práce.“ (1, s. 53)

V úvodníku prvého čísla DAVu sa toto základné stanovisko konkretizovalo. Časopis si predsavzal združiť „všetkých priekopníkov socialistických ideí mladej generácie na Slovensku, ktorí sú činní v oblasti myšlienkovvej a umeleckej“ a plniť takýto program: „Chceme poukazovať na nespravodlivosť dnešného spoločenského poriadku. Chceme kritickým rozborom všetkých jeho javov, ktoré pozbyli už dávno životnej oprávnenosti, prispieť k jeho konečnému vyvráteniu. Chceme aspoň týmto spôsobom dokumentovať svoju solidaritu s pracujúcimi a splatiť aspoň čiastočku dlhu stáletí.

Vstupujeme do života s úmyslom, aby sme pripomínali i ostatnej inteligencii jej povinnosť voči pracujúcemu proletariátu... Nečakáme porozumenie našich starších inteligentov... Neľakáme sa neznámych dejov budúca. Činíme tak jedine, že sme týmto povinní do tej najvyššej miery. Úspech a priateľský stisk možolnatých dlaní nás iba utvrdí v našom podujatí.“ (2)

Pri plnení uvedeného programu davistov v teoretickej oblasti, pri tvorivom uplatňovaní marxisticko-leninskej dialektickomaterialistickej metódy v ich činnosti a vôbec v ich práci ako významnej a na Slovensku dlho jedinej skupiny komunistickej inteligencie vystupujú výrazne do popredia v podstate dve obsahom i historicky determinované obdobia. Prvé obsahuje druhú polovicu dvadsiatych rokov; druhé vymedzujeme časovo od V. zjazdu KSČ vo februári 1929 do roku 1937, keď prestal vychádzať DAV.

* * *

Prvé obdobie teoretickej činnosti davistov sa začalo vyjdením prvého čísla DAVu v decembri 1924. Bolo to obdobie, v ktorom sa skupina mladých komunistických intelektuálov, sústredená okolo tohto časopisu, venovala predovšetkým literatúre, umeniu a kultúrnej politike. Všimli si problémy spojené s ideologickou prácou komunistickej strany a menej sa venovali čisto filozofickej problematike. Niektorí — ako E. Urx, L. Novomeský a na sklonku dvadsiatych rokov aj P. Jilemnický — pôsobili priamo ako redaktori v ústrednej tlači KSČ. V tomto období nepredložili také závažné teoretické články a neprezentovali sa takou rozsiahlou teoretickou a ideovo-politickou činnosťou ako od r. 1929 a v priebehu tridsiatych rokov. Možno povedať, že v prvom období svojej činnosti sa len pripravovali na plnenie náročných úloh, ktoré museli vykonávať v nových podmienkach po nástupe gottwaldovského vedenia na čelo KSČ, v rokoch svetovej hospodárskej krízy a potom v období boja proti fašistickému nebezpečenstvu.

Ak sme už zdôraznili, že v prvom období svojej činnosti sa davisti usilovali dosiahnuť svoje programové ciele predovšetkým cez umenie, potom treba povedať, že väčšina z nich sa venovala literatúre. V tejto sfére sa väčšina davistov preukazateľne prezentovala ako najpripravenější. Táto orientácia bola determinovaná predovšetkým historickou skúsenosťou, poznaním, že práve literatúra v slovenských podmienkach v minulosti i vo vtedajšej dobe pôsobila azda najvýraznejšie na formovanie spoločenského myslenia, na približovanie a objasňovanie národných a sociálnych problémov. Bola to oblasť, cez ktorú bolo možné tlmočiť túžby ľudu po slobode a v podmienkach buržoáznodemokratického Československa po sociálnom oslobodení. Preto už v rokoch 1924—1925 vychádzali na stránkach DAVu, v Spartaku, ktorý redigoval K. Gottwald, v Mladom Slovensku, ktorého redaktorom bol L. Novomeský, ako aj v iných časopisoch revoltujúce a revolučné básne J. Poničana a literárne diela ostatných davistov. V tých istých časopisoch sa objavovali aj literárnokritické články a state, v ktorých najmä E. Urx, D. Okáli, V. Clementis a J. Poničan podporovali komunistickú stranu a jej zápas, prehlbovali — aj keď len v relatívne úzkej oblasti —

znalosť revolučnej teórie a prehlbovali vplyv komunistickej strany aj na širšie pracujúce masy. Boj za uplatňovanie leninských princípov v činnosti KSČ, ktoré by vychádzali zo všeobecne platných skúseností medzinárodného komunistického hnutia a najmä z teoretického bohatstva Leninovej strany, to znamená zápas za boľševizáciu nášho komunistického hnutia, ktorý sa začal v polovici dvadsiatych rokov, je kľúčom na pochopenie celej činnosti DAVu, davistov a ich najbližších spolupracovníkov tak v spomínanej sfére, ako aj v prístupe k pertraktovaniu filozofických problémov vôbec a v uplatňovaní marxisticko-leninskej dialektickej metódy osobitne.

Nemožno hovoriť o marxisticko-leninskej filozofii na Slovensku pred pôsobením davistov. Až vytvorením DAVu a účinkovaním okolo neho sústredenej mladej komunistickej inteligencie a v časopisoch komunistickej strany začal sa proces formovania marxisticko-leninskej filozofie. Spočiatku išlo predovšetkým o popularizačné filozofické články¹ a recenzie prekladov významných marxistických prác, ktoré v tom čase vychádzali v Československu, ako Leninova kniha *Štát a revolúcia*, neskôr Stalinove *Otázky leninizmu* a pod. Davisti volali po založení diskusných leninských krúžkov, v ktorých sa malo hovoriť o základných problémoch marxizmu-leninizmu.

Základné filozofické a politické východiská davistov určovali aj ich vzťah ku konkrétnym vedám. V prvom období ich teoretickej činnosti sa najvýraznejšie prejavili vo vzťahu k politickej ekonómii, histórii a sociológii.

Pokiaľ ide o ekonomickú problematiku, išlo predovšetkým o prvé pokusy analyzovať problémy spoločenskej základne v konkrétnej aplikácii na pomery v Československu v širšom zmysle slova a najmä na Slovensku. Z viacerých článkov treba uviesť aspoň pozoruhodný článok *Oslobodené Slovensko*, ktorý Clementis publikoval v dvoch pokračovaniach pre českú verejnosť v časopise *Avantgarda* a ktorý pod názvom *Príčiny protičeskej nenávisťi na Slovensku* vyšiel 1., 3. a 4. novembra 1925 aj v Pravde. Podobnou problematikou sa zaoberal aj článok L. Obtuloviča *Hospodárska kríza na Slovensku*, ktorý vyšiel v prvom čísle DAVu. Najmä v článku V. Clementisa nešlo iba o pokus analyzovať ekonomicko-sociálne pomery na Slovensku v podmienkach burožádnodemokratického vývinu, ale predovšetkým na základe tejto analýzy formulovať revolučné východisko z existujúcej situácie.²

Analýza problémov economickej základne v prácach davistov, ktorej východiskom boli všeobecné tézy historického materializmu, bola súčasťou ich úsilia hlbšie pochopiť otázky historického vývinu a na ich báze teoreticky zdôvodňovať problematiku súčasnosti a možnosti ďalšieho vývinu slovenskej spo-

¹ Takým bol napr. článok E. Urxa *Leninov újždeň* v Pravde z januára 1925, v ktorom analyzoval vzťah k Leninovmu odkazu.

² V. Clementis v tejto súvislosti napísal: „Hospodársky problém Slovenska zostáva nerozriešený; pre nedostatočný priemysel nebude kde umiestňovať populačné prebytky obyvateľstva poľnohospodárskeho. Pomery môžu sa od základu zmeniť jedine veľkorysou hospodárskou politikou. Doterajšie skúsenosti nás oprávňujú na výrok, že meštianska trieda, ani česká ani slovenská, nie je schopná uskutočniť túto úlohu a že jej uskutočnenie zostáva na samom slovenskom triedne organizovanom robotníctve v radoch komunistickej strany celého štátu.“ (1, s. 111)

ločnosti smerom k socializmu. Takto chápaný historizmus sa výrazne prejavuje najmä v myslení V. Clementisa, L. Novomeského, E. Urxa i v niektorých častiach článkov ďalších davistov. Potvrdzuje to už článok V. Clementisa *K národnostnej otázke* v prvom čísle DAVu, ako aj — v súvislosti s kultúrnou a literárnou problematikou — články E. Urxa. Aj keď samostatných článkov z histórie Slovenska je v prvom období teoretickej činnosti davistov málo, obsah ich časopisu vcelku umožňuje formulovať záver, že v chápaní historickej problematiky mali davisti oveľa bližšie ku koncepcii Z. Nejedlého než k predstavám väčšiny českej umeleckej avantgardy.

Celé dovtedajšie vedecké dielo Z. Nejedlého, tak isto ako zameranie v dvadsiatych rokoch ním redigovaného Varu, sa odlišovalo napríklad od zamerania časopisov Devětsilu organickým spájaním národnej pokrokovej minulosti s úsilím o nový obsah národnej kultúry, spájaním internacionalizmu s opravdovým vlastenectvom, odmietaním neplodnej koketérie so „svetovosťou“ a úsilím vytvoriť ľudovú a modernú kultúru. (3, s. 731 a n.)

Vplyv Z. Nejedlého na formovanie marxistických zástojov mladej slovenskej komunistickej inteligencie v tejto oblasti — spolu s pôsobením niektorých mladých českých komunistických intelektuálov (najmä J. Fučíka) — sa prejavil najmä vo vyzdvihovaní kolektivismu pri súčasnom potláčaní individualizmu, zdôrazňovaním jednoty záujmov kolektívu so záujmami pracujúceho jednotlivca a v spájaní pokrovových a revolučných tradícií s potrebami triedneho uvedomenia v záujme priblíženia socialistickej revolúcie.

S takýmto chápaním davistov bolo v najužšom súlade aj pertraktovanie sociologickej problematiky. A. Sirácky už v druhom čísle DAVu z jari 1925 riešil vzťahy kolektívu a osobnosti a dokazoval význam silnejúcich kolektivistických tendencií pre budúce spoločenské usporiadanie: „Kde je mentalita a výkonnosť normálna, tam musí pôsobiť kolektívne cítenie a vedomie zodpovednosti. V takomto prostredí, v rámci celku sa môže individualita nehatene rozvíjať. Tendencia individualizácie nebude potlačená, ale naopak, vedomá si svojej väčšej zodpovednosti na jednej, pomoci na druhej strane — bude posilnená.“ A. Sirácky zdôrazňoval, že „rozvinutie individuality sa bude brať postupne iným smerom, v harmónii s kolektívom“. (4)

Celou svojou teoretickou činnosťou davisti dokazovali, že „cesta od včerajška k zajtrajšku vedie cez socializmus“, ako napísal v časopise Spartakus vo februári 1925 V. Clementis: „Vedomie, že spoločnosť socialistická je dokonalejším útvarom než dnešná, že je pokrokom, že je vyšším stupňom ľudskej organizácie, ku ktorej musí každý mieriť, kto chce vpred, len potvrdzuje toto naše presvedčenie“. (5, s. 73)

Teoretická práca davistov v druhej polovici dvadsiatych rokov sa širšie nerozvinula. Bolo to jednak preto, že vlastný časopis DAV sa pre finančné ťažkosti nepodarilo vydávať pravidelne: po jarnom čísle z r. 1925 nastalo takmer ročné odmlčanie. Prvé číslo druhého ročníka časopisu sa podarilo vydať až vo februári 1926. V apríli toho istého roku vyšlo ešte dvojčíslo a potom nastala vo vydávaní DAVu takmer trojročná nedobrovoľná prestávka. Ale bolo to aj preto,

že niektorí významní predstavitelia skupiny (L. Novomeský od mája 1925 a E. Urx od marca nasledujúceho roku) začali pracovať ako redaktori Pravdy, ktorá vtedy vychádzala v Ostrave, a ďalší museli prekonávať vážne existenčné starosti.³

* * *

V priebehu roku 1929 a predovšetkým od začiatku tridsiatych rokov sa výrazne prehĺbil register záujmov i teoretická a politická činnosť príslušníkov DAVu. Jednoznačne sa zmenila ich orientácia z otázok kultúry a kultúrnej politiky, ktorá dovtedy prevažovala, na otázky spoločenského života a rozvíjania marxistického myslenia v najširšom zmysle slova. Bola to činnosť — používajúc neskoršie hodnotenie A. Siráckeho (6) — plurálna, ktorá úzko súvisela s aktívnou davistov v revolučnom hnutí a v komunistickej strane.

Na začiatku tohto obdobia predovšetkým E. Urx sa dostával k filozofickým otázkam nielen cez problematiku národných dejín a s nimi spojené otázky politického a kultúrneho vývinu v Československu, ale aj cez kritiku metodického postupu myslenia niektorých vedeckých a kultúrnych pracovníkov. V prácach *Zložiť zbrane na kultúrnom fronte?* a *Bedřich Václavek v rozpakoch*, ktoré napísal r. 1930 (7, s. 40 a n.), sa prehĺbuje jeho teoretický prístup k hodnoteniu spoločenských javov na báze dialektickomaterialistického videnia. Sústreďuje sa v nich na skúmanie metódy myslenia v oblasti vzťahu buržoáznej (alebo fašistickej) a socialistickej kultúry. Ostro polemizoval s nesprávnymi predstavami, podľa ktorých sa boj proti fašizmu mal viesť len v ekonomickej a politickej sfére. V článku *Zložiť zbrane na kultúrnom fronte?* odhaľoval ako základ týchto škodlivých názorov nedialektický spôsob myslenia, ktorý spočíval v neschopnosti vidieť existenciu buržoáznej a socialistickej kultúry v dialektickom protiklade, a nie vedľa seba — paralelne. Takéto mechanistické stanovisko muselo — podľa Urxa — najmä vtedy, keď k nemu ešte pristupuje mechanistické chápanie otázky vzájomného pôsobenia politického, ekonomického a kultúrneho boja, viesť k podceňovaniu spätého ideologického vplyvu na ostatné zložky triedneho boja a objektívne k znemožňovaniu (likvidácii) účinného boja proti reakcii a fašizmu na kultúrnom fronte.

„Celý vývoj kapitalizmu — písal E. Urx — to je boj protikladov, rast ošiaľ a napätia jeho rozporov až k tomu »uzlovému« bodu, k sociálnej revolúcii, kde sa »riešia« víťazstvom toho protikladu, ktorý má vyššiu kvalitu a kvantitu, ktorý je nositeľom ďalšieho vzostupného vývoja. Aj víťazstvo socialistickej kultúry bude syntetický proces, čo znamená, že v nej bude obsiahnuté všetko, čo bolo v kapitalistickej kultúre zdravé, pravdivé, vývojaschopné.“ (7, s. 40 a n.)

³ A. Sirácky odišiel do Juhoslávie a V. Clementis, E. Urx i P. Jilemnický uvažovali o odchode do USA. Ostali však doma a spolu s ďalšími davistami neprerušili činnosť na stránkach ústrednej komunistickej tlače a — ako dokazuje zachovaná korešpondencia — udržiavali aj osobné styky. Na začiatku roku 1929, keď sa opäť podarilo obnoviť vydávanie DAVu, členovia skupiny v novej situácii oveľa intenzívnejšie než v predchádzajúcom období začali prispievať k rozvíjaniu marxistického myslenia na Slovensku.

Urx na záver dôvodil, že úlohou pokrokovej inteligencie je „predovšetkým pochopiť danú skutočnosť a naučiť sa, ako, za akých podmienok sa činnosť na kultúrnom poli dialekticky mení na politickú silu“, a odporúčal, že „na to by si mali vziať slovo odborníci“. (7, s. 47)

Aj v článku *Bedřich Václavek v rozpakoch*, v ktorom Urx hodnotil Václavkovu knihu *Poesie v rozpacích*, venoval hlavnú pozornosť metóde, s ktorou Václavek ako marxistický mysliteľ pristupoval k literárnovednej práci. Aj pri tejto príležitosti Urx predovšetkým lapidárne vysvetlil rozdiel medzi dialektickou metódou a tzv. sociologickou metódou, ktorou narábal Václavek. V použití tejto metódy videl oprávnené základné nedostatky teoretického východiska a metódy časti českej umeleckej avantgardy, ktorá sa v tomto období hlásila k Levej fronte. Napriek tomu, že postulovala svoj jednoznačne pozitívny vzťah k marxizmu-leninizmu a k revolučnému hnutiu, nedokázala sa vyvarovať prílišného sústreďovania sa na špecifickosť umeleckého vyjadrenia jednotlivých prejavov umenia a netriedne chápaného kultu technickej civilizácie (3, s. 473—474). Základné nedostatky Václavkovej práce vyvodzoval Urx práve z týchto jednostranností: zo skutočnosti, že Václavek podmieňoval určitý stupeň vo vývine umenia práve daným stavom techniky. Urx uznával, že „vývoj techniky je základom vývoja, jeho materialistickou stránkou, ktorá nám nijako nepomôže vystihnúť zákony tohto vývoja, ak zároveň nevidíme jeho druhú stránku, *dialektickú stránku: vnútorné rozpory výrobných pomerov*. Ak nevidíme, ako sa rozvíja proces zospoločenšťovania práce a ako sa toto zospoločenšťovanie práce dostáva vo svojom vývoji do rozporu s danými sociálnoekonomickými, kapitalistickými výrobnými pomermi — až k »uzlovému bodu«, k rozbitiu škrupiny kapitalizmu“. (7, s. 49—50)

Z uvedených faktov Urx — rovnako ako ďalší príslušníci skupiny DAV najmä v súvislosti s hodnotením politických pomerov — vyvodzoval funkcie triedneho boja ako základnej hybnej sily rozvoja spoločnosti a v tomto rámci videl a podčiarkoval aj úlohu umenia a jeho tvorcov.⁴ Zo skutočnosti, že Václavek nevidel dialektický vzťah umenia a umelca v triednom boji, vyvodzoval E. Urx aj to, že je chybné i jeho stanovisko k vedúcej úlohe strany v umení. Kritizoval jednostranné presvedčenie B. Václavka, že sa „treba rozhodnúť buď pre umenie, alebo pre službu revolúcii“, a na rozdiel od neho tvrdil, že „aj v umení, hodnotným umením sa slúži sociálnej revolúcii“. (7, s. 63)

B. Václavek patril k tým predstaviteľom medzivojnovej avantgardy, ktorí „obklopení kapitalistickou spoločnosťou vytvorili vo svojich predstavách, ktoré

⁴ Urx ďalej poukazoval na to, že by bolo nesprávne vyvodzovať vývin umenia priamo a len z dialektického vzťahu výrobných síl a výrobných pomerov, aj keď tento vzťah považoval za základný zdroj napredovania všetkých zložiek spoločenského života. Vývin umenia — písal — nemožno vysvetliť len klasikmi marxizmu-leninizmu, bez sprostredkujúceho pôsobenia celého radu rozdielnych faktorov, bez sprostredkujúceho pôsobenia rôznych foriem triedneho boja. Dialektická metóda, ku ktorej E. Urx na rozdiel od teoretikov poetizmu a konštruktivizmu dospel cez hlbokú znalosť filozofie a histórie (a nie cez psychológiu, lingvistiku, formalistickú estetiku a pod.), mu umožnila prekonať nielen proletkultovské chápanie funkcie umenia, ale postupne stále precíznejšie formulovať aj dialektický vzťah medzi pokrokovou tradíciou, umením a revolúciou.

potom objektivizovali v kultúrnej tvorbe, okrem iného i utopický obraz konečnej fázy komunistickej spoločnosti a pracovali s touto vidinou ako s predpokladom budúcnosti". (3, s. 743) E. Urx odmietal túto jednostrannosť, aj keď bola prejavom nekonformného postoja jej hlásateľov. Neuspokojoval sa, ako napísal, „načrtnutím krásnych perspektív umenia v socialistickej spoločnosti a v komunizme“, ktoré ako vidinu predkladal B. Václavek. V tejto súvislosti polemizoval najmä s jeho názorom na tzv. kontrolnú funkciu komunistickej strany v oblasti umenia. Zdôrazňoval — opierajúc sa opäť o dialektickú metódu — že by to bolo málo, pretože takéto stanovisko zužuje historickú úlohu komunistickej strany, ktorá vedie proletariát k splneniu jeho historického poslania: k odstráneniu kapitalizmu a vybudovaniu socializmu: „To je veľký, ťažký a dlhotrvajúci *historický proces*. Bez komunistickej strany by ho nebolo, ako zasa naopak, bez smeru vývoja kapitalizmu k tomuto procesu, k tejto etape, nebolo by komunistickej strany... Je prirodzené, že v centre pozornosti a cieľa revolučnej strany je zavedenie nových, socialistických výrobných pomerov. Ale úspech na tomto hospodárskopolitickom fronte *si vyžaduje nemenej urputný revolučný boj na kultúrnom fronte*... To je, pravda, niečo iné ako kontrola umenia... To je oveľa viacej a niečo celkom iné: plánovité riadenie historického procesu vývoja celej kultúry po dobytí moci.“ (7, s. 64—65)

S rastúcim Urxovým záujmom o metodologické otázky a v tejto súvislosti o priblíženie revolučného obsahu marxisticko-leninskej dialektickej metódy preniká do jeho teoretickej činnosti čím ďalej tým viac konkrétna filozofická problematika a do vlastnej vedeckej práce výrazné filozofické zameranie. Urx bojoval proti vulgárnemu chápaniu jednoty teórie a praxe, ktoré viedlo k podceňovaniu revolučného významu teórie, ďalej rozvíjal zápas proti mechanickému prekrúcaniu vzťahu základne a nadstavby, ktoré nedoceňovalo aktívnu úlohu vedy, leninskej teórie a dialektickomaterialistickej metódy v spoločenskom živote. Tieto otázky skúmal od začiatku tridsiatych rokov stále systematickejšie a v širšom zábere.

E. Urx pochopil a široko propagoval leninskú filozofiu ako novú etapu vo vývine marxistickej filozofie, najmä jej filozofický prínos pre konkrétnu činnosť robotníckej triedy a jej revolučnej avantgardy — komunistickej strany, pre zvýšenie teoretickej činnosti vnútri revolučného hnutia a v tejto súvislosti aj pre prácu pokrokovej inteligencie, ako aj pre riešenie problémov filozofie ako vedy: problémov vzájomného vzťahu abstraktného a konkrétneho, logického a historického, pri rozpracúvaní zákona jednoty a boja protikladov ako jadra marxisticko-leninskej dialektiky a pod. Leninizmus chápal — vychádzajúc z poznatkov sovietskej filozofie i zo skúseností, ktoré zovšeobecnila KSČ najmä po jej V. zjazde r. 1929 — ako prirodzené a historicky nevyhnutné rozvinutie Marxovho a Engelsovho revolučného učenia, ich materialistickej dialektiky a kritickej metódy.

Súčasťou hlavného záujmu filozofickej činnosti DAVu bola kritika oficiálnej vládnucej čs. filozofie. Túto úlohu plnil E. Urx v sérii článkov. (8, s. 209—266.) Odhaľoval v nich — ako sám uvádzal — medzinárodný zjav objavujúci sa

i vo vývine českej buržoáznej filozofie, prechod od pozitivistického agnosticizmu k filozofickému klerikalizmu a v tejto súvislosti aj vedecky úplne falošné chápanie otázky pravdy.

E. Urx dôvodil, že pragmatizmus, ktorý sa v Čechách začal šíriť pred prvou svetovou vojnou, zredukoval pravdu na to, čo bolo pre buržoáziu (bez ohľadu na to, že sa hovorilo o ľudskej existencii a myslení) výhodné. Odtiaľ viedla priama cesta k vylúčeniu akejkoľvek možnosti postihnúť objektívnu pravdu nezávislú od ľudského vedomia. Na tomto ustavične silnejúcom prúde v českej buržoáznej povojnovej filozofii Urx demonštroval dialektickú nevyhnutnosť zostupného myslenia vládnucej triedy, ktorá sa nachádzala v hlbokkej kríze. „Sme svedkami toho — píše E. Urx — ako aj najvynikajúcejší meštiacki vedci, ktorí sa dopracovali vo svojich špeciálnych odboroch skvelých výsledkov, dochádzajú vo svojich teoretických dedukciách k najkonfúznnejším filozofickým — idealistickým záverom... Tento vývoj k absolútnemu idealistickému bahnu neprekonáva však iba filozofia českej vládnucej triedy. Ide o zjav medzinárodný, vlastný buržoázii všetkých národov.“

Urxov záver bol aj v tomto prípade jednoznačný: „Meštiacka filozofia predstavuje neustály boj proti historickému materializmu. Vývoj rozporu medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi určoval aj vývoj tohto boja. Čím väčší je tento rozpor a čím väčší (v dôsledku toho) vyniká objektívna pravdivosť historického materializmu, tým idealistickejšia je buržoázna filozofia, tým väčší »prekvitá« klerikalizmus filozofický i cirkevný.“

Pre dialektiku myslenia E. Urxa je príznačné, že v neoddeliteľnej jednote s kritikou buržoázneho filozofického myslenia a ako jeho dialektický protiklad videl a vyzdvihoval úlohu robotníckej triedy v spoločnosti. Zdôrazňoval, že len táto najprogresívnejšia trieda spoločnosti „môže akceptovať a aj akceptuje v stále väčšej miere dialektikomaterialistickú filozofiu“, že len proletariát „v nej má znamenitý prostriedok prepožičiavajúci úderom, ktoré v triednom boji vedie proti vládnucej triede, istotu, že zasiahnu svoj cieľ v jeho Achillovej päte“.

Druhým predstaviteľom rodiacej sa marxistickej filozofie ako vedy medzi davistami bol L. Szántó. Veľmi výrazne sa zaslúžil o rozpracovanie a popularizáciu marxisticko-leninskej dialektickej metódy, historického materializmu, gnozeológie a metodológie špeciálnych vied. Publikoval tak v DAVE, ako aj vo Fučíkovej Tvorbe a na stránkach ústredných komunistických denníkov.

Osobné priateľstvo L. Szántóa s E. Urxom ovplyvnilo začiatky jeho filozofickej tvorby, ktorá — podobne ako Urxova — začínala sa popularizáciou marxizmu-leninizmu a skúmaním gnozeologických otázok umenia. (9) Dokažoval, že tak umenie, ako aj veda (a teda aj filozofia) sú „ideologickým výrazom, zobrazením podstaty objektivity“. Ich hlavnou úlohou malo byť „poznávať svet, sprostredkovať ľuďom toto poznanie, pomáhať človeku k čím dokonalejšiemu ovládnutiu sveta“. (9)

Vo svojich filozofických statiach vychádzal L. Szántó z hlbokého štúdia predmarxovskej filozofie, najmä Hegla a Feuerbacha, ako aj z diel klasikov marxizmu-leninizmu a zo štúdia sovietskej filozofie. Stotožňoval sa s chápaním

funkcie filozofie, ako ju formulovala sovietska filozofická veda. V článku *Pod znamenem marxizma* súhlasne prijal kritiku ÚV KSSZ z januára 1931 na adresu časopisu *Pod znamenem marxizma*. V tomto časopise publikovali najmä predstavitelia Deborinovej filozofickej školy. L. Szántó — v súlade s vtedajšími stanoviskami predstaviteľov sovietskej filozofie — pozitívne hodnotil ich prínos v boji proti trockizmu a bucharinovskému mechanizmu a zhodne s ich kritikmi v Sovietskom zväze tvrdil, že sú iba formálnymi dialektikmi. Pokiaľ ide o predmet nášho záujmu, L. Szántó vyzdvihoval, že nesprávne interpretujú Heglovu filozofiu a odtrhujú teóriu od praxe, filozofiu od politiky a konkrétnych potrieb triedneho boja (10). Toto stanovisko sa zhodovalo s jeho predtým publikovanými článkami o triednosti vedy a dialektickej spätosti filozofie s potrebami rozvoja ideologickej práce v revolučnom hnutí (11), ako aj s filozofickými stanoviskami E. Urxa.

Po ďalšom článku, v ktorom cez kritiku Príhodovej knihy *Racionalisace školství* kritizoval „názory o prameni, vzniku, procese a význame ľudského poznania sveta“ a propagoval marxisticko-leninské dialektické myslenie (12), vystúpil Szántó na stránkach DAVu so zásadným článkom *Hegel a Marx*.

Jadrom článku je analýza a porovnávanie marxistickej dialektickej metódy a jej základných kategórií s Heglovým filozofickým systémom. L. Szántó vecne i logicky dokazoval vedecké a metodologické prednosti marxizmu. Pochopiteľne, nezabudol vyzdvihnúť ani aktuálnosť štúdia a aplikácie marxisticko-leninského dialekticko-historického myslenia, a to práve v situácii, keď Gottwaldovo vedenie strany sústreďovalo svoju pozornosť na prehĺbenie teoretickej práce vnútri KSČ.⁵ „Buržoázia vie — zdôrazňoval L. Szántó — že aká nezničiteľná je Marxova materialisticko-dialektická metóda jednania a myslenia a že tejto iba Heglovou idealistickou dialektikou môže dočasne čeliť.“ (13)

V ďalšom svojom článku v DAVe L. Szántó vychádzal priamo z požiadavky, aby sa marxistickí filozofi zamerali na „rozpracovanie leninskej etapy rozvoja dialektického materializmu“ (14), a sám pripravoval rozsiahlejšiu prácu o leninizme a o jeho prenikaní v našich podmienkach. V ďalšej práci nazvanej *S Leninom na vyššiu etapu*, ktorá vyšla v prvom čísle šiesteho ročníka DAVu, Szántó sa opäť vracia k tejto problematike. Posledným článkom zo série článkov vysvetľujúcich leninizmus a materialistickú dialektiku bol príspevok v deviatom čísle šiesteho ročníka DAVu. Podnetom pre jeho napísanie bolo vydanie pre-

⁵ Bol to príslušník skupiny DAV E. Urx, ktorý v Rudom práve z januára 1931 napísal, že teoretická práca KSČ sa zvyšuje, ale že jej kvantum i kvalita „je ďaleko za potrebami bo'a“. Urx ďalej písal, že bez boľševickej teórie niet boľševickej praxe, a pokračoval: „Uznávame síce veľmi často slovami túto aksiómu leninizmu a vieme dobre, ako vo svojej praktickej politike ešte zaostávame pozadu za objektívnymi udalosťami, vieme, že máme — stratu tempa, ale robíme len veľmi málo, aby sme zlepšením svojej teoretickej práce zlepšili i svoju praktickú politiku. Koľko problémov triedneho boja, našej dennej práce, volá po boľševickom teoretickom preskúmaní... Bez teórie sme hluchí a slepí v objektívnej skutočnosti...“

Na túto výzvu reagovalo politbyro ÚV KSČ prijatím záverov o vydávaní prác nielen o aktuálnych vnútropolitických a vnútrostraníckych otázkach, ale aj o nevyhnutnosti urýchliť vydávanie spisov V. I. Lenina a základných diel Marxa a Engelsa, zlepšiť úroveň teoretického časopisu strany — Komunistickej revue a stranického školenia.

kladu Engelsovoho *Anti-Dühringa* a Leninovej práce *Materializmus a empiriokriticismus* v češtine.

Podstatný prínos V. I. Lenina vo filozofii videli davisti — ako to dokazujú v ich časopise uverejnené filozofické články — v tom, že „Lenin ďalej rozvinul teóriu marxistickej dialektiky . . . , v tom, že jednotnosť dialektiky, logiky a noetiky odkryl v celej ich hĺbke a konkrétnosti . . . , odhalil jadro učenia dialektického materializmu: učenie o zákonoch vývoja všetkých materiálnych, prírodných a duševných vecí . . . , že riešil i teoretický problém sústavnej zviazanosti a prechádzania kategórií, konkretizoval a precizoval zákon o jednote protikladov, toto jadro dialektiky, dôsledne rozvinul marxistickú teóriu odrazu sveta v mozgu človeka a konečne v tom — a to je hádam najvýznamnejšie — že vyvodil a opodstatnil princíp triednosti, ba partajnosti filozofie, vedy, umenia atď.“ (14)

Aktuálny prínos leninského učenia a materialistickej dialektiky videli davisti — ako to sformuloval L. Szántó — v tom, že „leninizmus vo filozofii je metodickou syntézou, dialektickým zovšeobecnením . . . dnešného stavu spoločenských a prírodných vied za účelom praktického premenenia sveta tak, ako filozofia dialektického a historického materializmu vyslovená Marxom a Engelsom bola najvyšším výrazom stavu spoločenských a prírodných vied ich doby tiež za účelom praktického premenenia sveta“. (14)

L. Szántó patril k tým predstaviteľom DAVu, ktorí si najsystematickejšie všímali aktívny prínos dialektickomaterialistického myslenia pri chápaní historického vývinu (15), noetiky a logiky. Szántó zdôrazňoval, že „podľa marxistickej dialektiky materialisticko-dialektická logika eliminuje . . . formálnu logiku, jej pravdivý obsah je momentom obsahu jedinej skutočnej logiky: dialektickej logiky“; to isté zdôrazňoval aj o noetike, o jej „materialistickom pôvode jednotnosti“ s dialektickou metódou. (15)

* * *

K filozofickej problematike sa na stránkach svojho časopisu, ale aj v *Tvorbe*, *Komunistickej revue* a v ďalších komunistických časopisoch vyslovovali aj ostatní davisti, najmä V. Clementis, L. Novomeský a D. Okáli. Vlastných filozofických článkov napísali však veľmi málo. Výnimkou bol len Clementisov článok *Za bojujúci marx-leninizmus*, ktorý vyšiel v prvom čísle ôsmeho ročníka DAVu, pri príležitosti 11. výročia Leninovej smrti, ako aj drobné články príslušníkov mladej komunistickej inteligencie, ktorá sa hlásila k DAVu a od r. 1935 publikovala aj na stránkach časopisu Šíp.

Rozhodujúca je však skutočnosť, že príslušníci slovenskej komunistickej inteligencie, ktorí vstúpili do čs. medzivojnových dejín ako davisti, patrili k prvým propagátorom marxisticko-leninského filozofického myslenia vôbec, k zakladateľom a priekopníkom marxisticko-leninskej filozofie ako vedy osobitne. Najmä zásluhou E. Urxa a L. Szántóa a v prvej etape svojej činnosti aj A. Siráckeho sa pričínili o rozpracúvanie a aplikáciu dialektickomaterialistickej metódy v podmienkach svojej práce a o jej popularizáciu nielen na Slovensku, ale aj v čes-

kých krajinách. Aj na tomto úseku — podobne ako osobnou zaangažovanosťou v revolučnom hnutí a v KSČ — prispeli k rozvoju teoretického myslenia a ku konštituovaniu marxisticky orientovaných spoločenskovedných disciplín na Slovensku.

LITERATÚRA

1. CLEMENTIS, V.: Vzduch našich čias I, Bratislava 1967.
2. DAV, I, zima 1924.
3. Doslov J. Dvořáka ku knihe: NEJEDLÝ, Z.: Z české literatury a kultury. Praha 1972.
4. DAV, I, č. 2, jar 1925, článok *O takzvanom „rozpore“ individua a spoločnosti*.
5. CLEMENTIS, V.: Vzduch našich čias, DAV, I, 1925, s. 73. Článok *Za optimizmus a proti iluzionizmu*.
6. Kultúrny život, 1964, č. 23.
7. URX, E.: Básnik v zástupe, Bratislava 1961.
8. URX, E.: Filozofia československej vládnúcej triedy. Tvorba, 1930. URX, E.: Verejná mienka a žurnalistika. Tvorba, 1930. URX, E.: Československá filozofia (s podtitulom „Niekoľko poznámok o dejinách filozofie a hlavne o spise dr. Josefa Kráľa“). Tvorba, január 1838. URX, E.: Ku kritike formálnej logiky; URX, E.: O tej českej národnej povahe. Všetky články vyšli vo výbere z diela: Urx a naša prítomnosť, Bratislava 1960.
9. SZÁNTÓ, L.: Čo súdite o možnostiach rozvoja slovenskej revolučnej a proletárskej literatúry? DAV, 4, 1931, č. 3.
10. DAV, 4, 1931, č. 4.
11. SZÁNTÓ, L.: Nadtriednosť vedy a čo za ňou väzí. Tvorba, 1930, č. 29.
12. SZÁNTÓ, L.: Racionalizovanou výchovou k „duchovnému ovládnutiu hmoty“. DAV, 4, 1931, č. 5–6.
13. DAV, 4, 1931, č. 11.
14. SZÁNTÓ, L.: Leninova filozofia, DAV, 5, 1932, č. 1.
15. SZÁNTÓ, L.: Základné otázky plechanovizmu. DAV, 5, 1932, č. 6.

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ МЕТОД — ОСНОВА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДАВИСТОВ

Власта Плевцова

В обширной художественной, политической, теоретической и организаторской деятельности членов группы словацкой коммунистической интеллигенции «ДАВ» выделяется сначала вклад А. Сирацкого, а в течение всего периода между войнами в особенности Э. Уркса и Л. Санто (по отдельным вопросам и других давистов) в разработку и популяризацию диалектико-материалистического метода.

В первый период деятельности ДАВа, то есть во второй половине двадцатых годов, дависты сосредоточивались на применении диалектического метода в собственной творческой деятельности в области литературы и в разборах конкретной исторической, литературно-научной, экономико-социальной и политической проблематики. Во второй период деятельности ДАВа — с 1929 года до 1937 года, когда перестал выходить «ДАВ», — интерес давистов к марксистской философии являлся более широким, более всесторонним и в большей степени, чем раньше, сосредоточивался на методологических вопросах, разрабатывая марксистско-ленинский диалектический метод.

Представители словацкой коммунистической интеллигенции, которые вошли в чехословацкую историю между войнами как дависты, принадлежали к первым пропагандистам марксистско-ленинской мысли вообще, к основателям и пионерам марксистско-ленинской философии как науки в частности. Они разрабатывали и применяли диалектико-материалистический метод в условиях своей работы, а также популяризировали его не только в Словакии, но — статьями в центральной коммунистической печати и активным участием

в разработке проблем идеологической деятельности КПЧ — и в чешских землях. И на этом участке — так же как личным активным участием в революционном движении и в КПЧ — они внесли вклад в развитие марксистско-ленинской теоретической мысли и в конституирование марксистски ориентированных общественнонаучных дисциплин в Словакии.

DIE DIALEKTISCHE METHODE — ARBEITSGRUNDLAGE DER DAVISTEN

Vlasta Plevzová

In der umfangreichen künstlerischen, politischen, theoretischen und organisatorischen Tätigkeit der Mitglieder der Gruppe slowakischer kommunistischer Intelligenz — des DAV, ist zu Beginn der Beitrag A. Sirácky's von hervorragender Bedeutung und während der ganzen Zeitspanne zwischen den beiden Kriegen besonders der Beitrag E. Urx' und L. Szántós (in Teilfragen auch der anderer Davisten) bei Ausarbeitung und Popularisierung der dialektischen Methode.

In der ersten, Periode der Tätigkeit des DAV, d. h. in der zweiten Hälfte der zwanziger Jahre, konzentrierten sie sich darauf, die dialektische Methode in ihrer eigenen schöpferischen Arbeit auf dem Gebiet der Literatur und bei Analyse konkreter historischer, literaturwissenschaftlicher, ökonomisch-sozialer und politischer Probleme anzuwenden. In der zweiten Periode der Tätigkeit des DAV — vom Jahre 1929 bis 1937, als der DAV eingestellt wurde, war das Interesse der Davisten an der marxistischen Philosophie breiter, vielseitiger und in einem bedeutenderem Ausmasse als vorher konzentrierte es sich durch Ausarbeitung der marxistisch-leninistischen dialektischen Methode auf methodische Fragen.

Jene Angehörigen der slowakischen kommunistischen Intelligenz, die als Davisten in die tschechoslowakische Geschichte der Zeit zwischen den beiden Kriegen eingetreten sind, gehören zu den ersten Verbreitern des marxistisch-leninistischen philosophischen Denkens überhaupt und zu den Begründern und Bahnbrechern der marxistischen-leninistischen Philosophie im besonderen. Sie gaben den Anstoss zur Ausarbeitung und Anwendung der dialektisch-materialistischen Methode unter den Bedingungen ihre eigenen Tätigkeit und zur Verbreitung dieser Denkmethode nicht nur in der Slowakei sondern — mittels Artikel in der kommunistischen Presse und durch aktive Teilnahme an der Ausarbeitung von Problemen, die mit der ideologischen Tätigkeit der KPTsch im Zusammenhang standen — auch in Böhmen und Mähren. Auch auf diesem Gebiet — so wie durch persönliches Engagement in der revolutionären Bewegung und in der KPTsch — trugen sie bei zur Entfaltung des marxistisch-leninistischen theoretischen Denkens und zur Konstituierung marxistisch orientierter gesellschaftswissenschaftlicher Disziplinen in der Slowakei.